

Kósa Kinga

Az ősi magyar világkép

*„A mozdulatlan mélység felett, a kilenc égi szféra alatt,
a hét égi réteg alatt, a föld köldökén,
a legközpontibb helyen, a föld legcsendesebb pontján,
ahol a Hold nem fog, a Nap nem megy le,
ahol nyár mellett nincs tél,
állandóan szól a kakukk, áll a fehér ifjú...”*

(Jakut világteremtési monda)

Az elkövetkezőkben néhány elképzelést szeretnék ismertetni a pogány magyarok hitéről ill. világképéről. Először is Solymossy Sándortól idézve lássuk az ural-altáji hitet! Ennek az ismertetését azért tartom fontosnak, mert az utóbbi idők kutatóit nagy mértékben befolyásolta.

Tehát az ural-altáji hitvilág:

Az egész világképnek a törzsét a Világfa alkotja, mely a világot három részre osztja (három tágozású világkép): az alsó világra, a középső világra és a felső világra. A középső világ a mi világunk, cvilág, ahol élünk. A felső világ egy olyan világ, amely hét vagy kilenc rétegből áll. Itt laknak az isteni szellemek és csúcán az Atyaisten. A felső világra általában pozitív tulajdonságok jellemzőek: világosság, az embereket pártoló, jóindulatú szellemek lakhelye... Ennek az ellentetje az alsó világ, mely szintén rétegződik. Az alsó világ a negatív tulajdonságok, a sötétség, a rontó-ártó erők hideg, vizes birodalma. Legalul van a legfőbb gonosz szellem.

A jurta a világ kicsinyített mása. Eszerint az égbolt a jurta nemezburka volt. Úgy gondolták, hogy a jurta nemezlapja, azaz az égbolt lyukacsos és a felső világból a fényesség ezeken a lyukakon árad a Földre. Ezeket a fénypontokat látjuk éjszaka csillagoknak, melyek a Világfa törzse körül forognak.

Ezek után lássuk, mit mond Diószegi Vilmos *A pogány magyarok hitvilága* című írásában! Ő is egy háromosztatú világról beszél, melyet a felső, a középső és az alsó világ tagol. Ezeket a világokat a népmeséinkből ismert égigérő vagy terejetlen fa köti össze. Ennek is hét vagy kilenc elhajló ága van, mindegyik egy-egy erdővel vetekszik és ágai között jár a Hold és a Nap, valamint a csillagok. Különböző állatokat találunk a felső világ ágai között. Diószegi Vilmos sámánhitű népek analógiája alapján úgy gondolja, hogy ezek a középső világ lelkei és szintén a sámánhitű népek analógiája alapján gondolja azt, hogy a magyarok égigérő ill. terejetlen fája a sámánhitű népek Világfájával azonos és köti össze az alsó, a középső és a felső világot.

László Gyula *A honfoglaló magyar nép élete* című munkájában egy korai állapottal kezdi az ismertetést. Megfogalmaz egy alaptételt, mely szerint az evilági élet rendje párhuzamban van a túlvilági élet rendjével. Tehát a család, nemzetség, törzs, törzsszövetség rendjéről ír a másik világon. A középpontban szintén az égigérő fa áll, melynek szintén hét vagy kilenc elhajló ága van. A hetes számmal kapcsolatban jegyzi meg László Gyula, hogy őseink, sőt még sokáig az ő utódaik is hetedízigen tartották számon felmenőiket.

A legfelsőbb rétegben található az isteni ős, a Teremtő, a magyarok Istene, az Úr és az Asszony, az Istenanya. Az ezt követő rétegekben pontosan nem tudja, hogy kik lakoznak, de amiben még biztos az az, hogy a legalsóbb rétegben a családi ősök találhatóak. Az elhajló ágakon itt is tágas mezők és jó legelők vannak. Később az égi nagycsaládok rétegei lassan az ősmúltba vesztek és a rétegekre bomló menyország képzete alakult ki. Ez úgy nézett ki, hogy itt is a felső világban vannak az elhajló ágak és isteni lények népesítik be. A csúcs felé közeledve csökken a rétegek lakóinak száma, mely egyben a hatalmuk nagyságát is jelöli. Az a változás az előzőekhez képest, hogy a felső világ képéhez hasonlóan egy nagycsaládi rendnek megfelelően rétegzett alsó világ képzete alakult ki. Ez pedig következhet egy ősi gondolatból, amely szerint az emberben

eleve benne van a jó és a rossz küzdelmén alapuló világgép. A másik összetevője ennek a képzetnek az az elképzelés, mely szerint az utódok bűne miatt meghalt ember lelke a túlvilágon rontó szellemként fog működni. Ezekhez társultak különböző – kínai és iráni – hatások. Konkrétan: a világot a férfi-nő ill. a fekete-fehér viszonylatában elképzelő kínai hatás, valamint az iráni hatás, mely a jó-rossz, a sötét-világos ellentétén alapul. Ezek mintájára képződött le a felső világ alsó világgá.

Most pedig egy talán kevésbé ismert elképzelésről kicsit bővebben. Az elképzelés Cey-Bert Róbert Gyula nevéhez fűződik és hamarosan megjelenő könyvében bővebben is olvashatjuk majd a nézeteiről. A világfa itt is a központ, melynek 9(!) elhajló ága van a felső világban. A földi világról az elképzelés nem mond újat. A föld alatti világ (sic!) nála is a kígyók, békák, gyíkok, a hűvösség és a nedvesség birodalma. A föld alatti világ nem rétegzett, hanem a Fa gyökerei alkotják. A Világfa csúcán a Tengri található, a magyarok istene, akinek több féle megnyilvánulási formája létezik, a Kők Tengri, a Bor Tengri és a Kara Tengri. A Kara Tengri a feketeség, az éjszakai sötétség, a Kők Tengri pedig a világosság, a nappali égbolt színének megfelelő megnyilvánulása az istenségnek. Kara Tengri, Bor Tengri és Kők Tengri hármassága adja a világ harmóniáját. A Világfa világosságot jelképező jobboldala, a Kők Tengri a Nap és a nappali világosság világa és a Világfa sötétséget jelző baloldala a Hold, az éjszaka, a Kara Tengri világa között a Bor Tengri jelzi az ellentétek feloldását. A Bor Tengri ellentéteket kiegyenlítő belső képességét, a harmónia megvalósítását a Földből kinövő Világfa törzse jelképezi, mely ugyanúgy elválasztja a világosságot és a sötétséget, az eget és a Földet, mint ahogy összeköti, egyesíti. Tehát a Bor Tengri jelenti a belső kiegyenlítő képességet, amely következtében a harmónia megvalósul.

Az alábbi ábrán a Cey-Bert Róbert Gyula által feltételezett felső világról látható egy ábra. A Világfa jobboldala a Nap, a világosság, a férfi erő birodalma, a baloldala a Hold, a sötétség, a női erő birodalma. En-

nek megfelelően rendeződnek minden rétegben az ott élő istenségek és szellemlények.

Annyit fűznék ehhez, hogy az eddig általam olvasottakban nem tapasztaltam, hogy ilyen élesen megjelenne és különválna a sötétség és a világosság oldala. Csupán László Gyula egy könyvében található egy rész, mely Sebestyén Gyula Zala megyei gyűjtésére hivatkozva mondja a világmindenség ábrázolását, mely egy javasasszony dobján látható. A dobon jól elkülönülve három-három fekete ill. fehér kört találhatunk.

Végül Szegfű Lászlótól is idéznék néhány gondolatot. Ő az előbbiekhöz képest gyökeresen másfajta, alapjaiban eltérő nézetet képvisel. Szegfű László elképzelése szerint nem egy háromosztatú világkép az, amit őscink a honfoglalás korában hittek, hanem kétosztatú. Van egy szakrális tér és van egy profán. Ez a szemlélet vertikálisan és horizontálisan is igaz. Az evilági térben az a terület, melyet az ember belakik, ahol él, mely számára ismert, kiszámítható és biztos, az a profán tér. Ami pedig a saját életterén túl van, az a szakrális, kiszámíthatatlan, bizonytalan világ, melyről azt gondolták, hogy azokon a területeken lehet a túlvilági erőkkel kapcsolatba lépni. Általában itt mutatták be az áldozatokat. Ha pedig vertikálisan nézzük, van az evilági tér, ahol élünk és van a túlvilági tér, a szellemek világa, mely rétegeket alkotva borul az evilágra. Erre utalnak a népmeséink azon jelenetei, melyekben a hős ugyanoda lyukad ki függetlenül attól, hogy felfelé, vagy lefelé indult el a világrán. Erre példa a Fehérlófia című népmese.

